

Tristan Tzara a André Breton
Autorka textu: Marta Balážová

Charakteristika jednou vetou:

Dadaisti chceli nové umenie, ktoré je čisté ako dieťa, nevie ešte rozprávať a preto nevie ani klamať.

Charakteristika podrobnejšie:

Dvadsiate storočie patrí v literatúre svetu „izmov“ a avantgárd. V Zürichu, švajčiarskom meste preplnenom exulantmi, v literárnom klube Kabaret Voltaire sa počas 1. svetovej vojny sformovala nevelká skupina umelcov, ktorých spoločné názory na umenie, tvorbu a životný štýl spojili do nového umeleckého hnutia - dadaizmu. (Dada znamená jeden z prvých prejavov detskej reči, hračku - dreveného koníka). Hnutie bolo reakciou na nezmyselnosť vojny, propagovalo anarchiu v živote i v kultúre. Iniciátorom dadaizmu bol rumunský básnik a publicista Tristan Tzara, ktorý vydal aj dadaistický manifest. Bol proti literárnym konvenciám, propagoval nezlučiteľnosť umenia s logikou, iróniu, hru náhody, spontánnosť, poéziu nezmyslov. Dadaisti hlásali „oslobodzovanie slov“ z vetných kontextov. Zo Švajčiarska sa v roku 1920 hnutie presunulo do Paríža, kde sa sústreďovali takmer všetci avantgardní umelci. K najznámejším dadaistom - literátom patria Andre Breton, Louis Aragon a Philippe Soupault. Dadaizmus sa však neobmedzil len na oblasť literatúry. Stretneme sa s ním vo výtvarnom umení, v divadle i v hudbe.

V rokoch 1924 a 1929 už formuloval André Breton manifesty iného hnutia - surrealizmu. Podobne ako on, aj ostatní predstavitelia „dada“ postupne presedlali na surrealizmus. Dadaizmus i surrealizmus sa stali inšpiráciou pre ďalšie umelecké smery a hnutia vo svetovej i slovenskej literatúre. Na Slovensku sa surrealizmom inšpirovali predstavitelia nadrealizmu - R. Fabry, V. Reisel, P. Bunčák, Š. Žáry a iní.

Životopisné údaje:

Tristan Tzara - básnik, dramatik a esejista rumunského pôvodu. Narodil sa v roku 1896 v Moinesti (Rumunsko). Žil a pôsobil v Ženeve, kde v roku 1916 s priateľmi, mladými umelcami Jancom, Sernerom, a ďalšími, iniciovali hnutie dadaizmu. Počas 2. svetovej vojny pracoval v ilegalite, čo poznačilo poetiku jeho ďalších diel. Zomrel v roku 1963 v Paríži.

Dielo:

Prvým dadaistickým textom bolo jeho Prvé nebeské dobrodružstvo pána Antipyrína. V roku 1918 vydal prvý dadaistický manifest. Od roku 1919 žil v Paríži a pridal sa k surrealizmom. V zbierke Približný človek sa začal odkláňať od poetiky náhody. Po 2. sv. vojne vydal diela: Znamenie života, Zem na zemi, Ťarcha sveta, Pamäť človeka alebo človek sa mení, Vnútoraná tvár, Hovoriť sám.

Divadelné hry: Plynové srdce, Útek

André Breton - francúzsky básnik a prozaik. Narodil sa v roku 1896, študoval medicínu, zaoberal sa psychiatriou. Po krátkom zblížení s hnutím dadaizmu pripravil nástup surrealizmu. Dadaizmus mal na Bretona veľký vplyv, no skôr svojimi provokujúcimi podnetmi, tým čo odmietal. Práve v polemike s dadaizmom formuloval program surrealizmu. Spolu s L. Aragonom a Ph. Soupaultom založil revue Litterature, v ktorej vyšiel prvý surrealistický text Magnetické polia (1921). Pre jeho nekompromisný vzťah voči ďalším členom skupiny surrealistov, ju niektorí z nich opustili (Aragon, Eluard). Cez 2. svetovú vojnu žil Breton v USA, potom už publikoval málo. Pripravil reedície svojich manifestov, obhajoval svoje stanoviská. Zomrel v roku 1966 v Paríži.

Diela:

Automatický surrealistický text Magnetické polia, manifesty hnutia, časopis hnutia, poetický román Nadja, Nepoškvnené počatie (s P. Eluardom), Spojené nádoby, Šialená láska, Antológia čierneho humoru.

A..Breton v slovenčine: Muž a žena čisto bieli (1967, preložil V.Reisel).

Úryvok z Manifestu DADA:

Dada kladie nad čin a nad všetko: POCHYBOVANIE. Dada pochybuje o všetkom. Dada je pásovec. Všetko je dada. Nedôverujte Dada.

Antidadaizmus je choroba: Autokleptománia, normálny stav človeka, je Dada.

Ale skutoční dada sú proti Dada.

Úkážky:

Hlas: Karawane
jolifanto bambla ô falli bambla
grossiga m'pfa habla horem
égiga goramen
higo bloiko russula huju
hollaka hollaka
anlogo bung
blago bung
bosso fataka
schampa wulla wussa ólobo
hej tatta gôrem
esehige zunbada
wulubu ssubudu uluw ssubudu
tumba ba- umf
kusagauma
ba - umf

Luis Buñuel: Andalúzsky pes - Pri balkónových dverách.

Hlas: Pri balkónových dverách muž brúsi britvu.

Balkón v noci.

Cez oblok pozerá na oblohu a vidí...

K mesiacu v splne sa blíži obláčik.

Potom vidí tvár dievčiny s vyjavenými očami. K jednému oku sa blíži ostrie britvy.

Obláčik sa teraz posunie popred mesiac.

Britva prerezáva oko dievčiny.

(po ôsmich rokoch)

V strede kruhu sa dievča palicou pokúša k sebe pritiahnúť uťatú ruku s nalakovanými nechtami, ležiacu na zemi. Pristúpi k nej policajt a prísne ju napomenie; potom sa zohne, zodvihne ruku, starostlivo ju zabalí a vloží do skrinky... Skrinku s rukou potom odovzdá dievčine a vojenským pozdravom odpovie na jej poďakovanie.

Tristan Tzara: Návod ako vytvoriť dadaistickú báseň:

Vezmite noviny.

Vezmite nožničky.

Nájdite v novinách článok, aby mal dĺžku, akú chcete dať svojej básni, článok vystihnite.

Potom starostlivo rozstrihnite všetky slová, ktoré tvoria článok a vložte ich do vrecúška.

Skladajte potom jeden ústrižok za druhým, presne v poriadku, v akom vyšli z vrecúška.

Svedomite odpíšte.

Báseň sa vám bude podobať.
A vedzte, že ste spisovateľom neskonale originálnej a očarujúcej citlivosti,
Hoci doteraz nepochopený ľuďom.
(Preložil Vladimír Reisel)

Ukážky z knihy A. Bretona: Muž a žena čisto biely

Sloveso byť

Zúfalstvo vcelku poznám. Zúfalstvo nemá krídla, nesesdáva nevyhnutne večer na brehu mora za uprataným stolom na terase. Je to zúfalstvo a nie je to návrat množstva faktov drobných ako zrná, ktoré, keď sa skláňa noc, prechádzajú z jednej brázdy do druhej. Nie je to pena na skale alebo pohár na pitie. Je to loď bičovaná snehom, ak chcete, ako padajúce vtáky, ktorých krv nemá nijakú hustotu. Zúfalstvo vcelku poznám. Veľmi malý tvar, ohraničený šperkami do vlasov. To je zúfalstvo. Perlový náhrdelník, na ktorý by sa ťažko našla spona a ktorého existencia nedrží ani na vlásku, to je zúfalstvo. O ostatnom nehovorme. Neskončili sme so zúfalstvom, ak začíname. Ja som zúfalý z tienidla tak o štvrtej hodine, som zúfalý z vejára okolo polnoci, som zúfalý z cigarety odsúdcov. Zúfalstvo vcelku poznám. Zúfalstvo nemá srdca, ruka nevie pri zúfalstve, čo robiť, pri zúfalstve, ktorého zrkadlá nám nikdy nepovedia, či je mŕtve. Žijem zo zúfalstva a očarúva ma. Mám rád modrú muchu, čo lieta po nebi v čase, keď si hviezdy spievajú. Poznám vcelku zúfalstvo s dlhými slabými záchvevmi, zúfalstvo pýchy, zúfalstvo hnevu. Vstávam denne ako iní a ruky spustím na kvetovaný papier, na nič si nespomínam a práve so zúfalstvom vždy objavujem krásne stromy noci, vyvrátené z koreňov. Vzduch v izbe je krásny ako paličky na bubnovanie. Trvá čas času. Zúfalstvo vcelku poznám. Je ako prievan záclony, ktorá mi ponúka oporu. Takéto nepredstaviteľné zúfalstvo! Horí! Ach, ešte prídu... Pomoc! Práve ktosi spadol na schodišti... A správy v novinách a svetelné reklamy pri kanáli. Kopa piesku, zmizni, ničotná kopa piesku! Zúfalstvo vcelku nie je dôležité. Zasa sa budú lopotiť stromy a znovu vytvoria les, zasa sa budú lopotiť hviezdy a spravia o deň menej, zasa sa bude lopotiť menší počet dní a vytvorí môj život.

Snívam vidím ťa položenú neurčito na seba samu
sedíš na vysokej koralovej stoličke
Pred zrkadlom stále v jeho prvej štvrtine
Dva prsty na vodnom krídle hrebeňa
A zároveň
Vraciaš sa z cesty zostávaš posledná v jaskyni
Celej ožiarenej
nepoznávaš ma
Ležíš na posteli prebúdzaš sa alebo zaspávaš
Prebúdzaš sa tam kde si zaspala alebo inde
Si nahá bazová guľka zasa odskakuje
Tisíc bazových guľiek bzučí nad tebou
Takých ľahkých že si ich zakaždým nevšímaš
Tvoj dych tvoja krv zachránené pred bláznivým
kaukliarstvom vzduchu
prechádzaš ulicou vozy rútiace sa na teba sú len ich tiene
A to isté
Dievčatko
Zajaté v zlatých plieškoch
Preskakuješ povraz
Tak dlho kým sa nezjaví hore na neviditeľnom schodišti
Jediný zelený motýľ známy z ázijských vrchov
Pohládzam všetko čím si bola

Vo všetkom čo má ešte byť
Počúvam melodicky písať
Tvoje nesčíselné ruky
Zvláštneho hada na všetkých stromoch
Tvoje ruky v ktorých sa krúti krištáľ veternej ružice
Moja studienka živej vody Šivovej

Myšlienky:

„Dadaizmus bol krátkou explóziou v dejinách literatúry, avšak explóziou mocnou a s ďalekými dozvukmi. Bolo typickou črtou jeho povahy, že sám dobrovoľne skončil svoju existenciu.“ (Tristan Tzara)

„Nepíšem a nikdy som nepísal ako profesionálny literát... Nevidím nič spoločného medzi literatúrou a poéziou. Podľa mňa literatúra, či sa obracia k vonkajšiemu svetu alebo do vnútra človeka, zabáva nás iba taľafatkami. Naproti tomu poézia je celá vnútorným dobrodružstvom a toto dobrodružstvo je jediné, čo ma zaujíma. (André Breton)

„Hoci život mi pripravil, ako každému, zopár porážok, podstatné pre mňa je, že som nerobil kompromisy s tromi vecami, ktoré som na začiatku prijal za svoje - a to s poéziou, láskou a slobodou.“ (André Breton)

„Popri poézii a slobode je láska tretím základným prvkom Bretonovej filozofie - láska šialená, ako znie titul jednej jeho knihy, vzájomná láska muža a ženy, ktorá každé zlo premení v dobro. Je to láska pozemská, oslobodzujúca človeka z reťazí mravných a spoločenských pút, láska, ktorá sa uskutočňuje v priestoroch všedných dní a dáva im čarovný lesk sviatkov. A podobne ako predstava slobody, aj predstava lásky je pre Bretona zdrojom protestu a revolty proti ponižujúcim podmienkam ľudského života.“ (Albert Marenčin)